

CONFERÈNCIA INAUGURAL

ANTONI M. ALCOVER I LA IMPORTÀNCIA DE L'ONOMÀSTICA M. Magdalena Gelabert i Miró

La figura polifacètica d'Antoni M. Alcover i el tractament de l'onomàstica

La figura d'Antoni M. Alcover (Santa Cirga, 1862 - Palma, 1932) és una de les més extraordinàries i fascinants de tota la història de la nostra illa i també una de les principals de la cultura catalana de tots els temps.

La feina ingent que féu i el fet que fos polifacètic han permès que es tingués present des de molts de caires: com a arquitecte, amb la construcció d'esglésies emblemàtiques a Mallorca com són les de Son Carrió o Calonge;¹ com a eclesiàstic, ja que arribà als més alts càrrecs dins l'Església de Mallorca, fou nomenat vicari general, canonge magistral per oposició i, fins i tot, canonge capitular;² com a periodista, participà de manera activa tot publicant milers d'articles en les principals publicacions periòdiques de l'època com L'Ignorància, Almanaque Balear, El Ancora o La Aurora;³ com a historiador, organitzà centenars de conferències i alguns congressos, per exemple, fou nomenat, entre molts d'altres càrrecs, vicepresident de la Societat Arqueològica Lul·liana, al bolletí de la qual publicà nombrosos estudis històrics;⁴ com a filòleg, publicà el conegut Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana⁵ amb la finalitat que fos un vehicle per engrescar i conduir l'Obra del Diccionari,⁶ a la qual dedicà els principals esforços de la seva vida. I, home de poca son, encara tenia temps de lleguda per dedicar-se a recollir elements folklòrics, un aplec de més de quatre-centes rondalles,⁷ gloses i altres; a la relació epistolar, amb una extensió gairebé desmesurada de més de quinze mil cartes conservades,⁸ i

¹ Vegeu Matamalas, M. Antònia: «Antoni M. Alcover, l'arquitecte» a El patrimoni cultural de Manacor. Ajuntament de Manacor, 2010.

² Vegeu Fullana, Pere i Dols, Nicolau: Antoni Maria Alcover i la Seu de Mallorca, Publicacions Catedral de Mallorca, Palma, 2013.

³ La Aurora era una publicació setmanal de gran abast a l'època que publicava articles diversos, recerca folklòrica, referències meteorològiques o notícies d'arreu del món: l'any 1912, per exemple, es féu ressò de l'enfonsament del Titànic i d'altres esdeveniments ocorreguts a la Xina. Alcover la dirigí de 1910 a 1916 i n'escriu la major part dels articles.

⁴ La dedicació d'Antoni M. Alcover a l'estudi de temes històrics i arqueològics li fou reconeguda a través d'un gran nombre de títols i nomenaments, com per exemple el de vicepresident de la Societat Arqueològica Lul·liana (1899), president de la Comissió Editora Lul·liana (1900), membre corresponent de la Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées Orientales (1901), membre corresponent de la Sociedad Arqueológica Tarraconense (1902), membre numerari de l'Acadèmia Provincial de Belles Arts de les Balears (1902), membre corresponent de la Reial Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona (1902), mantenidor en els Jocs Florals de Barcelona (1905), president de la Societat Econòmica d'Amics del País (1905) i president de la Junta del Patronat del Museu Arqueològic Diocesà (1917).

⁵ Es tracta d'una publicació pionera en el camp de la filologia hispànica que inicià l'any 1901 i que va editar fins al 1926, amb la redacció de milers d'articles, que conformen XIV toms. Francesc de Borja Moll el mantingué actiu encara durant uns anys, des de 1933 fins a 1936, i arribà fins a mitjan tom XVIII.

⁶ L'expressió «Obra del Diccionari de la Llengua Catalana» engloba els processos de concepció, enquesta i recerca lexicogràfica duts a terme per Antoni M. Alcover, que van conduir a l'edició del Diccionari català-valencià-balear. La seva publicació suposà una contribució valuosíssima a l'estudi científic de la llengua catalana. L'obra resultant és el Diccionari català-valencià-balear. Inventari lexicogràfic i etimològic de la llengua catalana en totes les seves formes literàries i dialectals, recollides dels documents i textos antics i moderns i del parlar vivent al Principat de Catalunya, al Regne de València, a les Illes Balears, al Departament francès dels Pirineus Orientals, a les Valls d'Andorra, al marge oriental d'Aragó i a la ciutat d'Alguer de Sardenya. És un inventari lexicogràfic i etimològic de la llengua catalana en totes les seves formes antigues i modernes, dialectals, tècniques i literàries. L'obra fou concebuda i iniciada per Antoni M. Alcover i continuada per Francesc de Borja Moll, amb l'ajuda de Manuel Sanchis Guarner i Aina Moll Marquès. Tècnicament l'obra està formada per deu volums, 9.850 pàgines, 160.000 articles en els quals es reuneixen la definició completa i ordenada de cada significat dels mots; la localització dels significats i vocables que no és general, i expressa els pobles o comarques on són usats; la documentació escrita dels mots, amb citacions dels textos literaris on apareixen usats, des dels escriptors medievals fins als més moderns; la transcripció fonètica de les paraules bàsiques, amb expressió de les diferències de pronúncia segons les comarques i els dialectes; derivatius (augmentatius, diminutius, intensius) del mot que encapçala cada article; sinònims per a les accepcions que es poden expressar amb més d'un vocable; diverses mostres de cultura popular en totes les seves manifestacions: refranys, cançons, danses, llegendes, supersticions, costums, eines d'arts i oficis; l'etimologia i il·lustracions exemplificatives.

⁷ Gràcies a l'Aplec de rondaies mallorquines, Antoni M. Alcover figura entre els principals folkloristes europeus, al costat dels germans Grimm, de Perrault, d'Afanasiév, entre d'altres.

⁸ Vegeu Epistolari d'Antoni M. Alcover (1880-1931) a cura de M. Pilar Perea, Conselleria d'Educació i Cultura i Editorial Moll, 2008.

al dibuix i la pintura. Tot i això, tingué temps per viatjar arreu dels territoris de parla catalana en nombroses ocasions, i per Europa —França, Alemanya, Bèlgica, Suïssa, Àustria, Itàlia, etc.—, en el que ell anomenava «eixides filològiques», des de l'any 1900 fins al 1928.⁹ Per tot això, i de manera ben merescuda, el nostre poble l'ha convertit en un mite.

Davant una figura de proporcions gegantines com és la d'Antoni M. Alcover, intentar esbrinar qualsevol aspecte és com entrar dins un mar immens, les proporcions del qual són difícils d'abastar pels milers i milers de pàgines que s'alcen davant l'investigador que, per norma general, com més cerca més troba. Aquest és també el cas del tema que compartirem avui, Antoni M. Alcover i la importància de l'onomàstica.

L'objectiu d'aquesta primera sessió del II Congrés de la Societat d'Onomàstica i de la XXVII Jornada d'Antroponímia i Toponímia de la UIB que celebrem avui serà observar com l'onomàstica acompanya i impregna l'obra, variada i completíssima, d'Antoni M. Alcover. Alhora, estudiarem el concepte d'onomàstica d'Alcover i quin va ser el seu paper en el desenvolupament d'aquesta disciplina, encara incipient, en el seu temps. Esperem que servirà aquesta investigació com una mostra, no com un estudi exhaustiu al qual caldria dedicar molt més temps. De la mateixa manera, deix per a persones més qualificades i per a posteriors estudis, l'avaluació dels encerts i dels errors de les interpretacions alcoverianes.¹⁰

Quan Antoni M. Alcover va concebre la realització de l'obra magna del Diccionari pretenia

reunir, fins allà on nos sia possible, el tresor meravellós; fer l'inventari, tot lo complet que sabrem, de la riquesa, de l'opulència imponderable, estupenda, que en paraules, frases, adagis, modismes i formes té escampada i espargida la nostra llengua dins els nombrosos monuments escrits dels seus fills del segle XI ençà, guardats dins biblioteques i arxius: riquesa i opulència qui brollen encara rabents, llampants, inestroncables, de la boca dels milenars i milenars de gent qui pobla Catalunya espanyola i Catalunya francesa, les Illes Balears i l'antic regne de València.¹¹

Per a ell, la llengua era un «tresor meravellós» que es concretava en forma de «paraules, frases, adagis, modismes i formes», així, qualsevol mot de la llengua era considerat com una moneda d'or, una part constitutiva del gruix total de la llengua, tots i cada un eren interessants i necessaris, segons el seu criteri. Tot partint simplement d'aquesta premissa, per a Antoni M. Alcover l'onomàstica també era una part imprescindible del lèxic català.

Veurem, però, que Alcover tenia una certa predilecció per l'onomàstica, per la qual cosa en defensa la importància, en potencia l'estudi i en parla de manera específica i aprofundida en nombroses ocasions. Així

⁹ Aquesta és la relació resumida de les eixides filològiques d'Antoni M. Alcover:

1900: Catalunya i Rosselló.

1901: Catalunya, País Valencià i Rosselló. Arribà fins a Madrid.

1902: Menorca i Rosselló; Catalunya, Eivissa, País Valencià.

1903: Mallorca.

1904: Barcelona, Manresa, Mallorca.

1906: Mallorca, comarques pirinenques i Catalunya occidental.

1907: Primera eixida a l'estranger: França, Alemanya, Àustria, Suïssa i Itàlia.

1908: Barcelona.

1909: Menorca i Eivissa.

1910: Alacant, Alcoi, València, Barcelona, Vic.

1912: França, Gran Bretanya, Bèlgica, Alemanya i Suïssa.

1913: França fins a Bèlgica i Gran Bretanya.

1914: Catalunya.

1917: Menorca i Eivissa.

1918: Catalunya oriental, València, Catalunya occidental.

1920: Illes Balears (Mallorca, Menorca, Eivissa), Catalunya.

1921: Mallorca, Catalunya i País Valencià (eixida més llarga, 5 mesos: 34 llibretes, 3.316 pàgines i alguns centenars de dibuixos).

1922: Mallorca, Menorca i Eivissa.

1923: Mallorca.

1927: Mallorca.

1928: Mallorca.

¹⁰ Per a posteriors estudis, resultaria interessant tenir present Perea, M. Pilar: *El Diccionari Català-Valencià-Balear i les seves fonts bibliogràfiques*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2011, per tal d'observar de quin material de referència disposava Alcover a la seva biblioteca en el camp de l'onomàstica.

¹¹ Alcover, A. M.: *Diccionari de la Llengua Catalana*. Lletre de convit que a tots els amichs d'aquesta Llengua envia Mossen Antoni M. Alcover, Pre. Vicari general de Mallorca, Palma, Estampa de Ca'n Amengual y Muntaner, 1902.

mateix, hem d'aclarir que el filòleg manacorí no usava encara el terme onomàstica per referir-se a l'estudi dels noms propis de persona o de lloc, sinó que utilitza el de Toponímia, curiosament en majúscula, per donar-li una categoria destacada i aclareix «noms de lloch y de casa». En ocasions, devora aquest segon apareix entre parèntesis «llinatges» per acabar de resoldre qualsevol dubte. Per entendre aquesta denominació inclusiva de l'antroponímia dins la toponímia, hem de tenir present que el nostre filòleg sovint estudia la important relació entre aquestes dues branques principals i complementàries de l'onomàstica. De vegades apareix també el terme Toponomàstica, i per referir-se a l'objecte d'estudi, tant d'una com l'altra, emprant denominacions com «noms de gent», «noms d'homes y dones», «els noms apellatius (de casa o llinatges)», «noms locals», «els noms de lloch, de pobles, de Deus, d'homes y dones», per exemple. Són comprensibles aquestes oscil·lacions, perquè, en temps d'Alcover, s'estaven fent les primeres passes dins la consideració de l'onomàstica com a disciplina científica independent.

Una de les ocasions, i probablement la més coneguda, en què el canonge explicita el pes específic que atorga a l'onomàstica és a l'article *Per que servex la Toponímia*, que comença

Una partida de vegades hem recomanat an-els nostres col·laboradors l'estudi y replega dels noms de lloch y de casa (llinatges) com una de les fonts més importants y més polents per l'Obra del Diccionari y per la nostra ciència gramatical. Avuy repetim la recomanació, posant una mostra a la vista per que's pugua veure i tocar amb les mans la necessitat absoluta de replegar tots els noms de lloch y de casa de tots els territoris de la llengua catalana, si volem omplir un dels buyts més grossos que hi ha dins tots els diccionaris fets fins avuy, si volem posar a peu d'obra tots els materials indispensables per alsar l'edifici de la nostra gramàtica.¹²

Amb aquestes poques línies, d'estil plenament alcoverià per l'apassionament que mostra per la llengua i tot el que s'hi relaciona, observem la importància que l'onomàstica té per al nostre filòleg. La considera «una de les fonts més importants y més polents», és a dir, opulentes, ufanoses, riques; tant pel seu aprofitament lèxic, en el marc del Diccionari, com per a la «ciència gramatical», perquè l'estudi onomàstic pot ser aprofitat des d'altres perspectives. Es refereix a la insistència en les seves recomanacions d'estudiar-la perquè en considera «la necessitat absoluta» per compensar l'absència d'onomàstica que observa en els diccionaris anteriors i perquè per a ell és un dels «materials indispensables» per construir la gramàtica. Difícilment, en un text tan breu, es podria resumir millor el seu apassionament per l'onomàstica i els seus esforços per promoure'n l'estudi.

Antoni M. Alcover i el conreu de l'onomàstica

Cal dir que Antoni M. Alcover es dedicà al conreu de l'onomàstica al llarg de tota la seva vida activa com a filòleg. Es tractava d'una passió que duia implícita i que apareixia adesiara en les situacions més diverses. Alcover difícilment separava el seu temps d'esbarjo i el de feina i, a qualsevol hora i en qualsevol situació, tenia actius els mecanismes de recerca lexicogràfica o d'establir nous contactes per augmentar el nombre de col·laboradors en els seus projectes, talment passava en el cas de l'onomàstica.

Per començar, em voldria fer ressò de les paraules amb les quals Antoni Lull Martí, filòleg i gran alcoverista, iniciava l'apartat quart, intitulat «Mossèn Alcover, apòstol de la llengua catalana i gran impulsor de la moderna onomàstica», de la ponència «Passat, present i perspectives de futur dels estudis d'antroponímia a Mallorca», presentada en el marc del VIII Col·loqui d'Onomàstica, que se celebrà al monestir de la Real el mes d'abril de 1982:

Si mossèn Antoni Maria Alcover i Sureda (Manacor, 1862-C de Mallorca, 1932) hagués limitat els seus afanyos d'investigador a la recollida i estudi de noms propis, i no hagués arribat a reunir i publicar més del que va incloure en els primers catorze toms del seu excepcional Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana (1902-1926), li hauríem de reconèixer el mèrit indiscutible d'esser l'iniciador, el patriarca dels estudis d'onomàstica moderna a les illes. Però la laboriositat del nostre egregi filòleg era tan desmesurada —Francesc de Borja Moll, qui convisqué tants d'anys amb ell i que tan a fons el coneixia ens diu que «en mossèn Alcover el treball no era una virtut, sinó un vici»—, el seu interès per la cultura, especialment lingüística, però també històrica i folklòrica, s'estenia al llarg i ample d'un camp tan gran, i arribà a feinejar-hi tant, i no de sol a sol, sinó amb sols i llunes, que la part onomàstica, amb tota la seva importància, quedà, comparativament, reduïda,

¹² Alcover, A.M.: Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana, II, març-abril, 1905.

oculta dins el corpus immens de la seva labor lexicogràfica.¹³

Compartesc, fins al darrer detall, les paraules d'Antoni Lull Martí. I és que, des de les primeres passes de l'Obra del Diccionari, Alcover contemplà l'onomàstica com un aspecte a tenir en compte. Així, ja a la Lletra de convit, publicada el 1901, en la Secció de Dret Civil, l'apartat 48 es refereix a «Estadística: cadastres; empadronaments; noms propis y llinatges; noms de ciutats, viles, llogarets y possessions (masies).»¹⁴

A partir d'aquest moment, Alcover remarca en nombroses ocasions que l'estudi de l'onomàstica és important. El fet que hagi d'insistir en el tema és un indicatiu que ell devia considerar que no es tenia tan en compte com tocava i que, d'alguna manera, havia de justificar la importància de l'estudi onomàstic i potenciar-ne la recerca.

En trobam exemples a la correspondència d'Alcover amb amics i col·laboradors de l'Obra del Diccionari, com és el cas de Mn. Miquel Clar des Llombards, un dels corresponsals més actius, que s'encarregava de la zona de Santanyí. Alcover, en una carta del dia 13 de gener de 1903, li explica què és exactament el que li interessa dels elements onomàstics: la possible antiguitat del terme i el que pot aportar al Diccionari com a element lèxic, per la seva particularitat de forma o pel significat. Ho podem observar en el fragment següent:

A la del dia 4, contest lo següent: Bo es que'l Sr. Bonet haja triada la secció de noms de llogarets y possessions de Santanyí; però hi ha que tenir en conte que l'objecte de replegar tals noms no es per fer un diccionari geogràfic, sino per aprofitar totes les paraules que tals noms contenen perque sovint succeix que noms d'aquests son paraules de la llengua antiquíssimes, y que ja no son usades per aquí, però sí a altres bandes. Per lo tant hi ha que replegar tots aquests noms per lo que puguen servir per el cabal de la llengua, no per lo interés geogràfic. Per eczemple: els noms que diu de Pi des corp, camp d'En Torrella, Es Figueralet, es puput, s'ulivera, no importa replegarlos; ara Es Verger, es Matá, sa Talayola, es Romariná, es Poassos, etc. aquests convé replegarlos: Amb una paraula, aquells noms que mos donen paraules molt conegudes y usades, no importa recollirlos; ara aquells que mos ne duen de poch conegudes, no gayre usades o molt estranyes, qu'un no veu que signifiquen, aquells han de replegar. La qüestió es que servesquen per aumentar el caudal de llengua. Vostès ara ja poren coletjir. Lo que dich dels noms de possessions y llogarets, ho apliquin a la geografia marítima, y que'n repleguin de noms.¹⁵

Un altre cas que ens serviria d'exemple és el de la correspondència entre Antoni M. Alcover i el menorquí Francesc Camps i Mercadal en la qual trobam referències continuades a la recerca onomàstica que ambdós comenten, és el cas de la carta del segon escrita as Migjorn Gran dia 16 de gener de 1917 que, entre altres coses, diu:

Tenia pensada una feineteta de no res, per a L'Arqueològica Luliana; replegar tots els noms toponímics de Mallorca i Menorca (a les Eivices sembla que no n'hi ha) que incloguin es mot Lluç, luc (Badaluc), luix, luj, luge (Trebeluge) devant o darrera (Almaluix...) Y coneixer be sa situació topografica... Per sa biblioteca tenc Balears d'en Piferrer i Quadrado, i dos mapes de Mallorca. Som regirats els toms de L'Arqueològica, per afinar'hi relacions del repartiment... i som trobada poqueta cosa. Una llista del repartiment d'Artà, que tenia mercès al Sr. Ferrer, se mes extraviada. Si a la fi, i al cap-i-darrer confegeix qualque cosa, Vos ho sabreu primer que ningú.¹⁶

¹³ Lull Martí, Antoni: «Mossèn Alcover, apòstol de la llengua catalana i gran impulsor de la moderna onomàstica», p. 42-43, a «Passat, present i perspectives de futur dels estudis d'antroponímia a Mallorca», presentada en el marc del VIII Col·loqui d'Onomàstica, que se celebrà al monestir de la Real el mes d'abril de 1982, i publicada per la Societat d'Onomàstica al Butlletí Interior, núm. 9, p. 32-64.

¹⁴ Alcover, A. M.: Lletra de convit, p. 25.

¹⁵ Adrover, Sebastià: Son afectíssim Antoni M. Alcover, prevere. Epistolari entre Mn. Alcover i Mn. Clar. Palma, Leonard Muntaner, Editor, 2005, p. 58-59.

¹⁶ Camps i Mercadal, Francesc i Alcover, Antoni M.: Epistolari (1906-1926) a cura de M. Pilar Perea i Josefina Salord, Menorca, IME, 2011, p.141.

El sermó de la conquesta de Mallorca i l'apèndix d'onomàstica

Entre els escrits més emblemàtics d'Antoni M. Alcover es troba el Sermó de la Conquesta de Mallorca que predicà a la Seu de Mallorca el dia 31 de desembre de l'any 1904 i que publicà a l'inici de l'any següent. La importància d'aquest text és inqüestionable, així ho destaquen els biògrafs i estudiosos que s'han acostat a l'obra alcoveriana. I ho és, sobretot, perquè suposa una fita lingüística. Tal com ell explica en una nota aclaridora abans del text i en documents posteriors, aquest fou el primer sermó que es predicà en català a la Seu de Mallorca després de l'aplicació de la Reial Cèdula de Carles III que obligava a usar el castellà.

Antoni M. Alcover demostrà una gran valentia transgredint no una simple norma sinó un Decret reial després de cent trenta-un anys de tradició en la seva aplicació. També demostrà una profunda convicció en la correcció i la justícia dels seus principis. Sabia que hi havia un risc en el que anava a fer però hi consentí, perquè l'estimació apassionada que sentia cap a la seva llengua li feia pensar que ho pagava.

En aquest Sermó de la Conquesta de Mallorca Antoni M. Alcover se'ns mostra com un investigador en plenitud que sap bé de què parla, perquè no ha escatimat esforços ni feina de preparació i ha consultat les millors fonts d'informació. El Sermó que declamà Antoni M. Alcover el dia 31 de desembre de l'any 1904 tingué un gran ressò immediatament després d'haver estat predicat.

Abans de començar el sermó pròpiament dit, Antoni M. Alcover fa esment a la circumstància particular que el convertí en únic i especialment important. Ens fa saber que «oferex de particular la circumstància de que'l predicaren en mallorquí a la Seu de Mallorca». L'element lingüístic és el que suposa una novetat considerable i digna de ser explicada. A continuació aclareix que és el primer sermó predicat en català de 1773 ençà, llevat d'un que es fa anualment el Divendres Sant.

Així sabem que Alcover s'atreveix a rompre una llei que s'aplicava des de feia cent trenta-un anys. L'obligatorietat de la prèdica en castellà és justificada per l'autor «per donar gust a n-el rey en Carles III». D'aquesta manera suavitza la magnitud de la norma just abans de fer-nos saber que es tractava d'un Reial decret del dia 23 de juny de 1768 que s'havia realitzat, no ens ho amaga, «per uniformar les llengos d'Espanya y introduir per tot la castellana». La informació, però, es completa tot aclarint que és una mesura forçada i d'alguna manera antinatural, ja que «Fins a n-aquest Real Decret a la Seu de Mallorca havien predicat sempre en mallorquí.»

Francesc Ferrer i Gironès¹⁷ transcriu la Reial cèdula signada a Aranjuez el 23 de juny de 1768, que considera d'una importància cabdal per la concreció i la contundència amb la qual s'expressa. Afirma: «Aquesta Reial Cèdula de Carles III signada a Aranjuez és d'una gran transcendència perquè afecta tota l'antiga Corona d'Aragó. I, pel que fa a l'aspecte lingüístic, té una summa importància per als territoris del Principat estricte, les Illes i el País Valencià.»

El pes científic d'aquest sermó es veu avalat per l'oportunitat i el rigor de les obres que Antoni M. Alcover consultà per preparar-ne el contingut. Una vegada explicades les especificitats de l'obra que es publica, Alcover fa una relació de les catorze obres de consulta que ha fet servir per al que serà el Sermó de la Conquesta de Mallorca i que es podrien agrupar en tres apartats: el primer, per importància, és el de les grans cròniques catalanes medievals, el segon apartat està format per un conjunt d'obres més heterogènies però que l'ajudaren a afegir precisions històriques o detalls significatius a l'obra, i les tres darreres obres són la bibliografia específica de l'apèndix d'onomàstica que la publicació inclou en forma de taules comparatives d'antroponims i topònims que relacionen el Principat de Catalunya i l'illa de Mallorca.

Damià Pons¹⁸ fa esment específic al Sermó de la Conquesta de Mallorca de l'any 1904 com un dels esdeveniments importants que mostraren l'extensió de l'ús del català en els àmbits cultes. Per altra banda, Joan March¹⁹ destaca com els dos esdeveniments cabdals de l'Església mallorquina la inauguració de la reforma de la Seu i la predicació del Sermó d'Antoni M. Alcover, en català, en aquell desembre de l'any 1904.

Valguin com a conclusió les paraules de Francesc de Borja Moll que, tot referint-se als sermons d'Alcover, escrigué:

¹⁷ Vegeu Ferrer i Gironès, Francesc: La persecució política de la llengua catalana. Barcelona, Ed. 62, 1993, p. 35-51.

¹⁸ Pons Pons, Damià: Ideologia i cultura a la Mallorca d'entre els dos segles (1886-1905). Palma. Lleonard Muntaner, Editor, 1998, p. 193-205.

¹⁹ March Noguera, Joan: Mossèn Alcover i el món de la ciència. La creació del llenguatge científic català modern. Palma, Lleonard Muntaner, Editor, 2001.

En féu un, però, de sermó, que tingué gran ressonància: el de la conquesta, l'any 1904. Cada any, el 31 de desembre, se celebra a la Seu un ofici solemne en commemoració de la conquesta de Mallorca pel rei En Jaume I. Feia 131 anys (des de 1773) que aquest sermó, per renúncia d'una tradició secular, es feia en castellà. Mossèn Alcover l'etzibà coratjosament en mallorquí, amb gran escàndol dels qui presumien de refinats, amb satisfacció de molts d'altres i amb admiració de tothom.²⁰

En el Sermó, Alcover fa referència explícita al repoblament amb termes claríssims que mostren quina és la nostra procedència com a poble, així diu:

El Rey repartex la seua part entre'ls vassalls y ciutats que li havien aydat, y ell y els altres particips donen amb alou o venen lo que'ls-e queda, y axí vénen a establirse a Mallorca centenars de famílies de tots els endrets de Catalunya y moltes de per Narbona, Montpeller y de la Provensa, qualcuna d'Itàlia y casi cap d'Aragó (Quadrado, ib. p. 432 ss.). -Y d'aquexa gent venim nosaltres, germans meus; axò foren els nostres pares. Per axò, En Ramon Muntaner pogué dir, la primeria del síggle XIV (Cron. C. VIII), que la nostra Ciutat era «poblada tota de catalans, tots d'honrat lloch e bo»; y els mallorquins dels síggles XIV y XV se deyen catalans de Mallorca, y la major part dels llinatges nostros son noms de viles y comarques de Catalunya (Veyau l'Apèndich).²¹

Ben raonada és l'explicació de la denominació de «catalans de Mallorca», per la qual cosa fa servir com a arguments d'autoritat el cronista Ramon Muntaner i el «bon amic i eruditíssim bibliotecari provincial, N'Estanislau de K. Aguiló.»²² També es refereix a l'apèndix que inclou, una vegada acabat el Sermó, com a mostra que «la major part dels llinatges nostros son noms de viles y contrades de Catalunya». Es tracta d'una important aportació a l'estudi onomàstic que Antoni M. Alcover anirà ampliant amb estudis posteriors.

Una vegada acabat el Sermó de la Conquesta de Mallorca, Antoni M. Alcover ens presenta el curiós «Apèndich», que està format per una introducció explicativa i dotze fulls amb graelles classificadores i trenta-tres notes a peu de pàgina, que apareixen al final.

La primera part d'aquest apèndix, que hem anomenat introducció, ens explica per què ha inclòs aquest important conjunt de material onomàstic. De manera clara i contundent ens diu: «Hem cregut que la prova més decisiva de que la major part dels llinatges mallorquins son noms de pobles o comarques de Catalunya es presentar unes taules aont al costat dels llinatges nostros apareguen els noms d'allà».

Alcover explica també l'organització de les taules i aclareix que el seu objectiu no és ser exhaustiu sinó que pretén que el material que exposa serveixi com a mostra. Aquest pot ser el motiu pel qual els noms apareixen com a simple enumeració, sense tenir cap ordenació alfabètica ni per províncies de procedència. Tal com afirma l'autor, es devia tractar d'una primera llista, una primera aproximació al que serien els seus estudis posteriors i, en aquest moment, els feia servir com a simple exemple per reforçar les seves teories de catalanitat de les Illes Balears. Per acabar la introducció es refereix a la bibliografia²³ que ha fet servir per completar el material propi que ja havia recollit sobre el tema en les seves eixides filològiques.²⁴

A continuació apareixen les taules. De les dotze que n'aporta n'hi ha nou que inclouen els llinatges mallorquins amb els referents de Catalunya. Els llinatges de Mallorca estan situats a la primera columna, per tant, al lloc privilegiat com a ítem de referència. Just devora apareixen tres columnes que, amb el títol genèric de «Noms de lloch», mostren les comparatives.

En primer lloc, trobam les variants que poden ser morfològiques, des de canvis de nombre: Castell/Castells, que passen del singular al plural o a la inversa: Tallades/Tallada; o canvis de gènere: Bover/Bovera, fins a canvis ortogràfics o de pronúncia.

Primerament, a la columna següent apareix el que l'autor anomena «Calificació», que explica quin és el referent geogràfic. Els que hi apareixen són ben diversos i abracen una vila, un riu, un redol de cases, una casa de fora vila, una comarca, un llogaret, una masia, una alqueria, un raval, una abadia (Poblet), un santuari

²⁰ Moll, Francesc de Borja: Un home de combat. Mossèn Alcover. Palma. Editorial Moll, 1981, p. 121-122.

²¹ Gelabert, M. Magdalena: Estudi del Sermó de la Conquesta de Mallorca d'Antoni M. Alcover. Ajuntament de Manacor, 2008, p. 93-94.

²² Tanta importància dona mossèn Alcover a aquest testimoni que, com a nota a peu de pàgina, transcriu la carta que Estanislau de K. Aguiló li transmeté com a resposta. Vegeu-la a Gelabert, M. Magdalena: Estudi del Sermó..., p. 93.

²³ Exposada pròpiament a les obres de consulta.

²⁴ L'any 1901 anà a fer un viatge del 22 de maig al 15 de juliol per Eivissa, València, el Principat i Catalunya del Nord. Del dia 2 d'agost al dia 2 de desembre de 1903 havia realitzat una eixida filològica per 29 pobles de Mallorca.

(Montserrat), un monestir, una parròquia rural, una fàbrica (Can Berenguer), ciutats, cups, hostals, cases antigues, etc.

En la darrera columna situa el lloc en la província corresponent, així apareixen Lleida, Barcelona, Girona i Tarragona, però també Osca, Rosselló, la Cerdanya francesa, Conflent, Vallespir i, fins i tot, Andorra i França. En escasses ocasions concreta Ampurdà, Bages (Girona) o Panadés.

Les darreres tres pàgines estan formades només per topònims. Apareixen dues grans columnes amb els noms «A Mallorca» i «A Catalunya», respectivament, i davall «noms de lloch». La primera se subdivideix en dues columnes: la del topònim i la «Calificació»; la segona se subdivideix en tres: «Variants», «Calificació» i «Província».

Els gràfics es completen amb trenta-tres notes a peu de pàgina en les quals amplia i matisa la informació exposada. En algunes ocasions es refereix als clàssics com a argument d'autoritat per justificar o confirmar una hipòtesi: «Axí anomenaven els nostres clàssichs y documents antichs la ciutat i regió de Huesca», fins i tot cita algun fragment, o es remet a la procedència llatina: «també ho era en llatí». També augmenta el nombre d'exemples per clarificar alguns casos que després generalitza amb expressions com «pot bellament esser», «es molt frequent» o «es frequentíssima».

Resulta molt significativa la reflexió que fa, amb motiu del terme Osca, sobre la divisió de l'Estat en províncies, amb la qual no es mostra d'acord i que considera arxi-arbitrària:

Axí anomenaven el nostres clàssichs y documents antichs la ciutat i regió de Huesca. Aquesta província actualment inclou tota la ribera del Noguera Ribagorsana de la banda d'Aragó, qu'era y es catalana y qu'encara pertany a la diòcesi de Lleyda. Fins a la divisió de províncies, arxi-arbitrària, tot aquell tros era considerat com a de Catalunya. Monsó está dins aquex tros. Per provarho basta retreure lo que conta'l rey En Jaume (Cron. c. 14), que després d'estar quatre anys a Monsó, en sortí, y s'en aná a Berbegal, Osca y Saragossa; «e (diu ell) fo la primera vegada que nos som anch (un altre códich diu: nos entram) en Aragó». Si Monsó fos estat d'Aragó, ¿hauria pogut dir axó el rey En Jaume?²⁵

Les investigacions onomàstiques d'Alcover

L'apèndix d'onomàstica aparegut al Sermó de la Conquesta de Mallorca de 1904 suposà la primera fita decisiva en els estudis que Alcover realitzà en aquest camp. Ell mateix reconeix a l'inici del seu emblemàtic *Per que servex la Toponímia*²⁶ que l'ha motivat la publicació del Sermó. En realitat, afirma una vegada més que l'objectiu de la seva investigació onomàstica és provar que la major part dels llinatges mallorquins «son noms de llochs, viles o comarques de Catalunya, lo qual indica la procedència catalana de la gran part de la població mallorquina». El que pretén Alcover és demostrar, amb serioses proves onomàstiques, la catalanitat de Mallorca. Al mateix article explica que el que presenta és una ampliació de l'aportació feta al Sermó i que ara estén també al Regne de València, altra vegada

Creent que convenia qu'axò ho vessen els collaborators del Diccionari per que s'anímassen a consagrar-se a la toponímia, hem ordenats per orde alfabètic aquells noms y n'hi hem afegits un bon enfilall; y, axí com dins el sermó ens concretàrem a Mallorca, hem estesa la cosa a les altres illes Balears y a n-el reyne de València per fer veure com la major part dels llinatges d'aquexes regions surten de Catalunya, lo qual sens dubte constituex una de les proves més fortes y irrefutables de l'unitat de rassa y de llengua entre dites regions y Catalunya.²⁷

Com és freqüent en els textos d'Alcover, detalla les fonts de les quals parteix, i es refereix a vuit, la primera de les quals la constitueix el treball de camp que ha realitzat en les seves eixides filològiques «per Catalunya espanyola y francesa, les Balears y l'antich reyne de València».²⁸ La resta són estudis sobre llinatges, nomenclàtors i censos electorals.²⁹ Abans d'investir les llistes d'antroponims i topònims, que ocuparan més d'un centenar de pàgines, torna a incidir encara en la importància de l'onomàstica amb els termes següents: «Fet avinent això [la llista de les fonts usades i el respecte que li mereixen], anem per parts a presentar la mostra de l'importància excepcional que té la Toponímia per l'Obra del Diccionari y de la Gramàtica.»

²⁵ Gelabert, M. Magdalena: *Estudi del Sermó...*, p. 113.

²⁶ Alcover, A. M.: *Bolletí del Diccionari de la Llengua catalana*, mars-abril i maig-juliol de 1905.

²⁷ *Ibidem*, p. 226.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, p. 226 i 227.

A continuació, explica que ha dividit el material onomàstic en tres sèries, la primera està formada pels llinatges balears i valencians al costat dels noms de lloc de Catalunya, especificant què són (viles, masies, rius, etc.). La segona presenta els noms de lloc de les Balears i el Regne de València que es troben també a Catalunya i concreta «y qu'actualment no sabem que a n-aquelles regions donin nom a cap família», i la tercera són els llinatges balears i valencians comparats amb els catalans.

Afegeix a les llistes vuit advertències amb observacions sobre la forma de les taules que adjunta i sobre les fonts consultades, entre les quals en destacariem tres, pel fet de ser les més representatives de l'estil i la manera de fer del nostre amant de la toponímia. Són les següents:

1a. Casi tots els llinatges balears que posam, representen altres tants noms de lloch de les illes per haver els llochs primitivament pres el nom de llurs propietaris; y aqueys noms han subsistit casi sempre, per més que'ls llochs hajan mudat de propietari.

4a. Els llinatges que duen un estelet són els trets del Llibre de la Gavella de la sal que no sabem que's conservin actualment a Mallorca; però, com hi eren a n-el sigle XV, fan p'el nostre cas.

8a. Que's ficsin els lectors en la partida de diminutius, augmentatius, derivats sustantius y adjectius y les paraules antiquíssimes y preciosíssimes qu'els llinatges ofereixen a l'estudi del lexicograf y del filòlech y que son una prova decisiva y esplèndida de la riquesa sens fi y de l'opulència imponderable de la nostra llengua benvolguda.³⁰

A continuació, apareixen les trenta-cinc pàgines de les llistes de la primera sèrie, en les quals relaciona els llinatges balears i valencians amb els noms de lloc de Catalunya. Les taules tenen el mateix format que havia triat per a l'apèndix del Sermó de la Conquesta de Mallorca: a la primera columna figuren els llinatges de les Illes Balears i el Regne de València. A la segona part es refereix als noms de lloc que ha trobat a Catalunya, que subdivideix també en tres columnes que tenen la mateixa denominació: «Variants», «Calificació» i «Província». Les acompanyen quaranta-nou notes que apareixen al final, en les quals comenta matisos fonètics, morfològics, etimologies i variants, al costat de curiositats i observacions diverses. Per a les notes, també parteix de les que havia inclòs a l'apèndix del Sermó i les va ampliant i matisant, segons el cas.

La segona sèrie presenta els noms de lloc de les Balears i el Regne de València que es troben també a Catalunya o altres bandes. Usa el format de l'apèndix del Sermó pel que fa a les dues grans columnes, però divideix ambdues en quatre subcolumnes amb els títols Noms, Calificació, Vila i Província, per a la referida a les Balears i el Regne de València, i els de Variants, Calificació, Vila i Província, amb una extensió de setze pàgines i quaranta-nou notes posteriors.

La tercera sèrie està constituïda pels «Llinatges de les Balears y reyne de València qu'es troben a Catalunya» i comença amb cinc advertiments previs seguits ara ja no de taules sinó de llistes alfabètiques. A més a més, l'advertència diu: «Cada llinatge va acompanyat de l'indicació abreviada de les regions o províncies aont ell se troba, axí: Bal.(ears), Mall.(orca), Bar.(elona), Gir.(ona), Men.(orca), Iviss.(a), Lleyd.(a), Cast.(elló de la Plana), Val.(ència), Alac.(ant), Ross.(elló), Cat.(alunya)»³¹ que conformen quinze pàgines més, seguides de 22 notes. Clou l'article amb un apèndix a la Taula 1, de dues pàgines més, i un apèndix a la Taula 2, d'una pàgina.

Uns mesos més tard, al núm. 13, dels mesos d'octubre, novembre i desembre, aparegué al mateix BDLC la continuació de l'article Per que servex la Toponímia, en aquesta ocasió amb el subtítol Sos grans serveis a la nostra morfologia. Alcover comença, amb el mateix apassionament, fent una reflexió sobre la importància de l'onomàstica i engrescant els col·laboradors a treballar-hi:

Seguiguem la tasca sobre aqueix ram, que comensarem a n-el penúltim Bolletí. ¡A veure si aconseguim que'ls nostres col·laboradors s'en penetrin bé de l'importància fora mida que té aqueixa branca de la ciència filològica per l'obra del nostre Diccionari y de la nostra Gramàtica, y que's fassa a totes les comarques catalanes la replega de tots els noms de lloch y de casa que s'hi conexen, amb lo qual donariem una gran passa per atènyer tot el cabal llingüístich que's troba espargit dins tots els territoris de llengua catalana!

A n-el penúltim Bolletí ens concretarem a l'estudi comparatiu dels noms de lloch y de casa de Catalunya amb els de les Balears y reyne de València per treure'n dues deduccions capitalíssimes: la unitat de rassa y de llengua d'aquexes tres esplèndides regions, que venen a esser el floret, el vermell d'ou d'Espanya. Avuy anam a donar una mostra de la gran transcendència d'aqueys noms per la nostra morfologia. Y deym una mostra només, perque fins que tenguem replegat tot el cabal

³⁰ *Ibidem*, p. 227-228.

³¹ *Ibidem*, p. 269.

toponímich dels territoris catalans no's porà veure tot lo que'n pot y en deu haver de treure la ciència per l'obra de la restauració de la llengua catalana, que duym entre mans y que, si Deu ho vol y surta d'ont surta, hem de portar a cap.³²

Després d'aquestes consideracions generals sobre la importància dels estudis onomàstics, cita noves fonts de consulta i inicia un llarg apartat sobre l'article es y sa dins la Toponímia catalana amb una llista alfabètica en la qual recull el lloc de procedència del terme i la informació que ha pogut reunir sobre l'ortografia que presenta, possibles significats i altres observacions. El segueix un altre apartat sobre Noms de lloch y de casa acabats en -ach, achs. Per demostrar que Alcover no planya temps ni esforços, per tal de saber més sobre aquests darrers, ens explica:

Però ¿d'ont mos surten aqueys noms? Per veure si hu aclariríem, vàrem tenir la paciència de recòrrer d'en una en una les 2.991 columnes del diccionari llatí de Raimundo de Miguel per afinar quines paraules hi havia acabades en -acus -acum, -iacus -iacum. Y en trobàrem 66 en -acus -acum, y 61 en -iacus -iacum.³³

I ens explica les seves conclusions i deduccions per novament passar a les llistes, en aquest cas amb cent trenta-vuit noms numerats i estudiats i seguits amb una nova llista d'observacions i hipòtesis diverses, però acaba així:

Ja es segur que n'hi ha a dotzenes d'amagats per les diferents encontrades catalanes, que no son a cap de les fonts aont hem pogut beure. No tenim per lo tant totes les clarícies necessàries per formar judici definitiu.

Per axò escitam de bell nou a tots els nostres collaborators a que's dediquin a la toponímia y que no mos dexin cap nom de lloch y de casa sense replegar.

Lo que creym que prova la nostra llista es que estam ben lluny de poder dir sense reserves ni restriccions que'ls noms acabats en -ach siguen celtes. Molts d'ells ho seràn, pero n'hi ha arreu arreu que son exclusivament llatins o romànichs y molts d'altres exclusivament catalans o llegendocians.³⁴

Alcover segueix amb la mateixa idea i ho va recordant en múltiples ocasions, per exemple, a principis de l'any 1906, al BDLC corresponent als mesos de gener i febrer, on apareix un nou article intitulat Espigolada toponímica, en el qual es fa ressò de l'efecte positiu de les seves recomanacions d'estudiar l'onomàstica entre diversos col·laboradors. Sol seguir el procediment següent: en primer lloc els anomena, després explica quina és la feina que fan i acaba amb unes paraules d'encoratjament perquè segueixin treballant. És el cas que segueix:

Un altre bon amich, Mn. Joaquim Plandolit, d'Ordino (Andorra), persona eruditíssima en documents antics catalans, sobre tot, del bisbat d'Urgell, s'es oferit a replegar nos noms de coses, llochs, llinatges, etc. d'un arsenal inmens que té de pergamins copiats del segle VIII al XIV. ¡Ja hu crech que Mn. Plandolit mos ne treurà un esplet d'aquells d'aquells! Beníssim!³⁵

Segueixen a aquestes referències la transcripció de tres cartes dels mateixos col·laboradors, en les quals expliquen la feina que duen a terme, troballes onomàstiques, observacions i hipòtesis diverses.

Faci el que faci, Alcover aprofita totes les avinenteses per captar nous col·laboradors i corresponsals per a l'Obra del Diccionari i, alhora, per defensar el que creu, en el cas que ens ocupa, la importància de l'estudi de l'onomàstica. Vet-ne aquí un nou exemple: pel gener de l'any 1904, Alcover féu un viatge a Barcelona en el qual s'endugué el glosador l'amo Antoni Vicenç Santandreu, de Son Garbeta, perquè glosàs davant la intel·lectualitat catalana, la qual cosa tingué un gran èxit; al mateix temps, aprofità l'ocasió per impartir una conferència al Centre Excursionista de Catalunya, el resum de la qual es publicà també al BDLC; el text recull alguns dels noms de referència d'Alcover en els estudis onomàstics, els precursors catalans, i aprofita l'ocasió per engrescar els excursionistes a prendre nota de tots els noms:

Va fer veure la molta importància que té la toponomàstica o sigui l'estudi dels noms topogràfichs. El gran filòlech Humboldt, ab son estudi toponomàstich ibèrich, ne pren peu pera formular la teoria de que la rasa basca avuy arreplegada en las montanyas y valls de la Bascònia és l'aborigena ibèrica per que en molts dels noms de pobles y llochs de distintas y alunyadas regions ibèricas s'hi troban arrels

³² Ibídem, p. 345.

³³ Ibídem, p. 361.

³⁴ Ibídem, p. 378.

³⁵ Alcover, A. M.: Bolletí del Diccionari de la Llengua catalana, gener-febrer, 1906.

d'aquell idioma; teoria que, si no enterament, en sa major part acceptan distingits y eminents filòlechs com en Luchaire de Bordeus y Palemany Gröber. Convé, va dir mossen Alcover, que'ns dediquém seriament al estudi de nostra toponomàstica.

Dedicà un recort als precursors en aquets estudis; a n'en Salvador Sampere i Miquel, autor de l'obra «Toponomàstica Catalana» premiada per l'Associació d'Excursions Catalana (co-antecessora del Centre Excursionista), al catedràtic d'aquesta Universitat doctor Balari, autor de l'obra «Orígens de la llengua catalana», premiada pel Ajuntament de Barcelona, y al reverent mossen Segura de Santa Coloma de Queralt. Mes com la tasca no és pas acabada encara, convé que'ls excursionistas quan resseguixin valls y montanyas personalment, o encarregantho a persona idónea del país, prenguin nota de tots els noms dels pobles, barriadas, termes, valls, rius, rieras, barranchs, quintanas, garrigas, codinas, pujols, puigs, turons, montanyas y serraladas, etc. Aquest estudi té molta més trascendencia de lo que molts se pensan. Las personas se moren, las generacions desapareixen, las civilizacions se fonen ofegadas per novas civilizacions, tot cambia en el món, mes lo que té una persistencia més fixa son aquells accidents de la naturalesa quals noms devegadas subsisteixen al través de tots els temps y ens portan un document interesantíssim pera conèixer els orígens del nostre idioma.³⁶

Un altre exemple de la influència que exercí Antoni M. Alcover en els investigadors i col·laboradors és un article publicat pel prevere de Barcelona Bonaventura Riera, un dels col·laboradors que ell anomenava «de poca son». Tot parlant de l'Obra del Diccionari diu «Tots devém contribuirhi. Essent el diccionari que s'està fent una obra nacional, tots els qui estimin Catalunya han de tenir molt d'interés en que surti ben complet y pugui aviat publicarse» i segueix més endavant:

Com se veu, donchs, la tasca es sumament grandiosa, impossible d'ésser portada a terme per una academia, per docta que sia. Aixís en el diccionari de la llengua espanyola, confiat a la Real Academia, resulta petit y molt migrat al costat dels monumentals de Littré, den Mistral y de la Crusca, glories de França, de Provença y d'Itàlia. Y encara aquestes obres tan grandioses son petites porque no contenen tot lo que haurien de contenir. Si'ls diccionaris italià de la Crusca y francès de Littré continguessin com el den Mistral les varietats dialectals y'ls noms topogràfichs y de families, encara serien mes voluminosos. Tot lo que manca en els millors diccionaris podém posarho en el nostre. ¡Quina glòria seria per la llengua catalana'l possehir el diccionari més gran del mon!³⁷

Són moltíssims els casos d'estudis i articles als quals ens podríem referir. Al tom IX del Bolletí, corresponent als anys 1916 i 1917, apareixen nombrosos textos sobre els articles personals devora els noms, sobre els articles es i sa dins la toponímia del Principat, sobre els llinatges que inclouen formes verbals, etc. Al tom XIV, corresponent als anys 1925 i 1926, dedica gairebé cent pàgines a l'article anomenat La llengua que parlen ara les Illes Balears ¿procedeix dels muzaràbichs de tals illes, o dels pobladors catalans que hi dugué lo rey En Jaume I?

Si a Mallorca, Menorca i Eivissa els reconquistadors cristians haguessen trobada població muzaràbiga, això és, cristiana, desxendent dels cristians que els sarraïns hi trobaren quant se'n ensenyoriren definitivament la primeria dels sigle X, sens dupte els haurien acullits brassos uberts i s'hi serien entremesclats, i la llengua de tals muzaràbichs balears hauria exercida la seua influència demunt la llengua dels novells pobladors venguts de Catalunya, Narbona, Montpeller, Marsella. Però el fet és que en cap monument ni document de la reconquesta consta que els reconquistadors trobassen an aqueixes illes res de població muzaràbiga cristiana ni fins i tot cap esglèsia ni capella.

Més endavant continua:

Però, desapareguts ells d'aqueixes Illes, no deixaren altre rastre ni fita de la seua existència que els noms de lloch i de família de Mallorca, Menorca i Eivissa que surten dins el Llibre del Repartiment de la nostra illa i dins les cròniques de la Reconquesta, això és, la del mateix Rey En Jaume i la de Fra Marsili (que D. Josep Ma. Quadrado en publicà un tros l'any 1850). L'estudi d'aqueys noms de lloch i de família és interessantíssim.

Investimlo.³⁸

I, efectivament, l'investeix amb Els noms de lloch i de família balears que figuren dins els documents contemporanis de la Reconquesta cristiana, és a dir, des del Llibre del Repartiment i les grans cròniques a la

³⁶ Alcover, A. M.: Bolletí del Diccionari de la Llengua catalana, febrer, 1904.

³⁷ Alcover, A. M.: Bolletí del Diccionari de la Llengua catalana, abril, 1904.

³⁸ Alcover, A. M.: Bolletí del Diccionari de la Llengua catalana, XIV, 1925-1926, p. 26.

Crònica de Fra Marsili, per exemple.³⁹ I s'entretén unes quantes pàgines més —de la seixanta-cinc a la vuitanta-dos— en ¿Com cal escriure Sanselles?. A part de les seves pròpies investigacions, es fa ressò de les d'altres filòlegs, com és el cas de la conferència que impartí Meyer-Lubke:

Las razas y los idiomas en la península ibérica estudiados en su toponimia

Sobre aquest tema, com ja diguérem en lo nombre passat, donà una erudita conferència en el «Foment del Civisme», benemèrita entitat cultural de la Ciutat de Mallorca, el Prof. Wilhelm Meyer-Lübke. Com no ens fou possible, per manca de taquígrafistes, collir el text íntegre de la disertació, just en donam aquí un resum, tal com l'engarbullà el nostre company de redacció En Francesc de B. Moll i com se publicà dalt «La Vanguardia Balear», periòdic oficial del «Foment del Civisme». Molts de trossos estàn reconstruïts casi mot per mot.⁴⁰

Com hem pogut observar, on Alcover usa de manera insistent i reiterada les referències onomàstiques és en els estudis històrics i en les conferències sobre l'origen del nostre poble. Els exemples són també molt nombrosos. El nostre canonge era filòleg però també un apassionat per la recerca històrica, la qual cosa demostra amb nombrosíssimes i extenses conferències i estudis, valguin com a exemples: Antecedents de la Llengua Catalana, que té diverses parts, la segona és Quina llengua parlaven els Ibers?, i veim l'ús constant dels recursos onomàstics en les seves hipòtesis i argumentacions:

Un dels rastres més forts que dexen els pobles per allà ont passen, son els noms que posen a n-els rius, muntanyes, valls, poblacions y comarques aont habiten. Aquell poble desapareix, pero aquells noms romanen y se tremeten de generació en generació. En desapareixeràn alguns de substituïts per altres que posarà la població nova, però la major part resisteixen totes les ratxes y sobatudes, atravesant els sigles com a testimonis incontrastables de l'ecistència del poble primitiu que'ls imposà. De l'estudi d'aqueys noms dins totes les nacions han tretes grans ensenyances l'etnologia y l'història y sobre tot la filologia comparada. Anem a veure que'ns ensenyen per la nostra qüestió aqueys noms geogràfics de l'antiga Ibèria.

Fonts principals d'aquex estudi: 1.ª Els noms qu'actualment duen les comarques, poblacions, rius, muntanyes, valls y demés accidents topogràfics de les regions qu'els Ibers poblaren, axo es, aqueys noms tal com la gent les pronuncia, cadascú'ls seus. 2.ª Els cadastres municipals y estadístiques de la riquesa rústica y urbana, aont figuren par un concepte o altre els noms dels districtes (comarques), poblacions, finques y tota mena d'accidents topogràfics qu'afecten a n-aquestes. 3.ª Els diccionaris geogràfics, estadístics y de telegrafs, qu'inclouen també gran munió d'aquells noms. 4.ª Els historiadors y geografs antics, que anomenen els llocs aont succeïren els fets que contenen, o que se concreten a descriure aquells llocs. 5.ª Les monedes, epígrafs y inscripcions antigues, que mostren gravats molts de tals noms, com en duen a betzef també de persona, de Deus y gentilicis.

Estudi d'aquestes fonts. Bo es de veure que hi ha molt qu'estudiar y qu'endardellar sobre aquesta cosa, y que comparant y sospesant els noms ells amb ells que'ns dona cada font d'aquexes y llavò els d'una amb els de l'altra, se poren afinar y aclarir moltes d'analogies y coincidències que'ns han de donar llum fora mida en qüestions d'etnologia y de filologia, aont reyna una boyra acubadora o una fosca d'aquella que'l poble diu que la poren tallar a espasades.

Es ver que bona part d'aquells noms seràn moderns y no tendràn res que veure amb els Ibers; pero n'hi ha a centenars, a milenars que hi tenen que veure y ben molt, que venen mediata o immediatament d'ells, si no completament, en part; y que ben estudiats y desllatigats, ens projectaràn torrents de llum meridiana, tanta ne volguem.⁴¹

Un altre exemple, extensíssim, és el de Més clarícies de la llengua dels Ibers en el qual es fa ressò de les teories d'Emili Hübnér: «amb aquelles taules ja ha feta la triadella, decantant dels noms ibèrics els fenicis o púnichs, grechs, llatins y celtes», i ens les explica tot calculant les xifres, per exemple: «I. —Vocabulari dels mots ibèrics que figuren dins inscripcions ibèriques: Inclou 537 mots diferents, que semblen complets, y 21 de fragmentaris. Les inscripcions trobades després de l'aplech hubnerià 37 n'inclouen 46. Resulten fins avuy 604 mots ibèrics, autèntics, genuïns, intactes».⁴² En aquest article remet en nombroses ocasions a la numismàtica. Al final de l'article, rebut les hipòtesis de Grandia:

Per consegüent, Moss. Grandia sostén que'ls primers habitants de Catalunya y d'Espanya foren els Ibers, que la topografia catalana y espanyola fou obra dels Ibers, y que la llengua qu'ells parlaven era semítica, y no de la rama fenícia ni aràbiga, sino que «en el fondo» era «l'hebrea, tirant» «a aramea».

³⁹ Ibídem, p. 26 a 64.

⁴⁰ Ibídem, p. 125-132

⁴¹ Alcover, A. M.: Bolletí del Diccionari de la Llengua catalana, maig-juny, 1904, núm. 5.

⁴² Alcover, A. M.: Bolletí del Diccionari de la Llengua catalana, octubre-novembre, 1904. p. 160.

¿Com prova, com demostra una tesis tan arriscada?⁴³

Altres exemples, escrits molts d'anys després, són: Sobre els orígens de la raça balear i la seva bibliografia històrica⁴⁴ o Els Eyvissenchs ¿Són o no nissaga catalana? ¿D'on surt l'idioma eyvissench?⁴⁵ Després d'un llarg argumentari de base predominantment onomàstica, la resposta a la primera pregunta és la següent:

Els sarrains, perdut el domini de l'illa, buydaren la major part cap a l'Àfrica i costes de Múrcia i Andalusia, romanentne així mateix per conrar la terra, però acabaren per esveirshi de tot, acudint a l'illa pobladors de diferents regions catalanes, atrets per les ventatges que els conquistadors oferien, per l'estil de les que concedí el Rey En Jaume l'any 1230 an els qui venguessen a poblar Mallorca. De manera que s'esveí completament la població sarraina d'Eivissa, substituintla els pobladors que hi acudiren de diferents bandes de Catalunya, que hi deixaren llur llengua, que parlen llurs desxendents, que duen casi tots noms de poblacions catalanes o llinatges genuinaments catalans.

La resposta a la segona apareix després de nous arguments i de llistes de llinatges eivissencs i diu així:

Per això l'eyvissench, estudiat històricament i endardellat filològicament no és mes que pur català, una modalitat catalana, per lo seu allunyament de les altres terres de llengua catalana interessantíssim, curiosíssim i caracterisadíssim, un dels dialectes catalans mes dignes d'atenció i d'estudi que hi haja, i que forma part principalíssim del boldró balear.

Una de les fites principals dins la trajectòria d'Antoni M. Alcover és l'organització i la presidència del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, en què participaren més de tres mil congressistes, entre els quals hi havia els principals romanistes europeus. El Congrés serví per conscienciar la societat catalana d'arreu dels Països Catalans de la importància de la llengua catalana i de la necessitat del seu conreu en tots els camps. Fou un esdeveniment de gran transcendència per l'empenta que suposà per als estudis filològics i també per la consideració social de la llengua.

Entre les comunicacions presentades al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana n'hi havia de relacionades amb l'onomàstica. És el cas de Francesc Camps i Mercadal, de Sant Cristòfol de Menorca, que presentà Recorts de la dominació mora en la parla menorquina,⁴⁶ la major part de la llista dels mots que presenta corresponen a la toponímia menorquina d'origen àrab; un altre cas és el de Víctor Oliva, de Vilanova i la Geltrú, que amb la comunicació Documents sobre'l català parlat a Sopeira (Aragó)⁴⁷ inclou una important Llista de paraules característiques del parlar de Sopeira a la qual segueix un segon apartat dedicat a mostrar Noms topogràfichs recullits al entorn de Sopeira. També fou interessantíssima l'aportació al Congrés del manacorí mossèn Joan Aguiló, qui presentà un dels primers mapes dels Països Catalans tot referint-se a l'extensió geogràfica i de població dels territoris de parla catalana.⁴⁸

Tampoc no podien faltar les referències a l'onomàstica als Dietaris de les eixides, per exemple, al Dietari de l'Eixida filològica a diferents territoris de la nostra Llengua durant l'estiu d'enguany (1920)⁴⁹ Antoni M. Alcover es delecta amb un treball sobre diminutius i derivatius en els antropònims catalans.

Ja hem vist que l'interès d'Alcover per l'onomàstica va més enllà del seu context habitual i apareix en altres obres i contextos inusuals; també és el cas de les obres de creació literària. A l'única novel·la d'Antoni M. Alcover, N'Arnau,⁵⁰ escrita l'any 1883 i revisada i publicada als diferents números de la revista La Aurora l'any 1916, apareix, en una conversa entre tres personatges, el comentari següent:

-En Penjat, dic jo, el vaig veure dins es tren, i he aclarit que és de Felanitx i En Mena de Sóller i a posta per aglapir-los m'espitaré an aqueixes dues viles.

-I ¿que no les dius ciutats? s'exclama aquí el Sr. Vicari.

⁴³ Ibídem, p. 171.

⁴⁴ Alcover, A. M.: Bolletí del Diccionari de la Llengua catalana, XIV, juliol-desembre, 1925.

⁴⁵ Alcover, A. M.: Bolletí del Diccionari de la Llengua catalana, XII, abril, maig, juny, 1921.

⁴⁶ Vegeu Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Barcelona, octubre de 1906, p. 400-403, Estampa d'En Joaquim Horta, 1908.

⁴⁷ Ibídem, p. 421-435.

⁴⁸ Ibídem, p. 638-643.

⁴⁹ Alcover, A. M.: Bolletí del Diccionari de la Llengua catalana, XI, 1920, p. 185-336.

⁵⁰ Vegeu Alcover, A. M.: N'Arnau, edició a cura de M. Magdalena Gelabert, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2012.

-A Mallorca, dic jo, de ciutats de per riure, fetes depressa, engirgolades a Madrit, ja n'hi ha una partida; però és com si no hi fossen. Sa ciutat de bon de veres que no és postissa ni feta depressa ni engirgolada a Madrit ni a altra banda més que dins es cor des mallorquins, fa prop de set cents anys, és Ciutat, la Ciutat de Mallorca, que digueren sempre es mallorquins fins que modernament li clavaren es nom de Palma. Nou sous vos pos que abans des sigle XVII o XVI no sou capaces de trobar en lloc tal nom aplicat a sa capital de sa nostra illa.

-Molt ben dit! exclama aquí En Jordi, i el Sr. Vicari que hi afegí:

-Ell an aqueix no li poren dir res, que tot d'una no despar sa canonada. Res, Jordiò, segueix es teu sementer.⁵¹

Adesiara, apareixen comentaris sobre topònims o antropònims, com és el cas de l'inici de la contarella anomenada Es Baleu de So'n Tuti: «So'n Tuti és una possessió que, amb so nom només, ja fa perpensar. És una possessió taliquina, però encara és més taliquín l'amo».⁵²

Cal dir que resulta curiós l'ús que fa Alcover de l'antroponímia a les seves obres de creació, digne també de fer-ne un estudi. Crea una sèrie de personatges que batia amb noms profundament suggeridors de la personalitat que pretenen reflectir o representar, és el cas de: Joana Aina Ble i Biatriu Bolet, en Bebelei i en Queberbes, n'Aina Maria de So'n Fil-d'or, l'amo i la madona de Turixant, per exemple, que apareixen a les Contarelles, o de: Arnauini Achille Gorghetti Amplabucca, el nom artístic que elegeix el protagonista que vol ser operista, el nom real del qual és Arnau Coll i Bella-boca; Floripes Punxorau és el nom de «sa polla de N'Arnau», la seva al·lota, els trobam a la novel·la N'Arnau. Un estil semblant usava per autodenominar-se a ell mateix a través de pseudònims: signa N'Arnau amb el pseudònim Pau Fora-embuis, per exemple.

Un altre cas destacable és el de la Vida abreviada de Santa Catalina Tomassa.⁵³ Al pròleg, que té una extensió de quatre pàgines, Alcover en dedica gairebé tres a l'antroponímia. En primer lloc, el seu objectiu és justificar per què «Li dich: Sor Catalina Tomassa», per la qual cosa aporta tretze arguments. Els dotze primers es refereixen a escrits i situacions on apareix el nom de Catalina Tomassa, com a la carta de professió o als decrets de la Santa Seu en les causes de beatificació. L'argument tretzè, que clou el pròleg, és el més interessant per a nosaltres i diu així:

13.ª Perque tota la tradició del poble mallorquí, de la gent de Mallorca, sempre li ha dit Sor Tomassa, Sor Tomasseta, Sor Tomassa Catalina.

¿Hi pot haver res més fundat que tal tradició, que tal pràctica? ¿Qui no sap que a Mallorca, fins que mos entrà desgraciadament l'influència castellana, els llinatges no eren invariables com en castellà, sino que les dones se feminisaven, y per això les dones no eren Jordà, Alcover, Oliver, Pizà, Llodrà, etc. sino Jordanes, Alcoveres, Oliveres, Pizanes, Llodranes, etc.; per això les Senyores de Ca'n Verí, Ca'n Dameto, Ca'n Cal·lat, etc., encara vulgarment elze diuen: Verines, Dametes, Cal·lares; per això a Ca-D.Felip Vilallonga-Mir, encara li diuen Ca-Dª Mira.

Y ara Mallorca que diga si jo tenc raó o no'n tench de dir Vida de Sor Catalina Tomassa.

Ciutat de Mallorca, dia 19 de maig de 1930⁵⁴

Destaca també la presència de l'onomàstica a les rondalles, en les quals en el camp de la toponímia apareixen esmentades cinquanta-una localitats: Manacor, Alaró, Andratx, Sineu o Valldemossa. També hi trobam toponímia urbana: can Barraques, sa Porta des Moll o sa Recturia. Són molt nombroses les referències a possessions i altres llocs de poblament dispers: s'Alou, Caubet, es Fangar, Galdent o Xorrigo, i altres toponímics com s'avenc d'en Corbera, sa Bassa Ferrera, es Bec de Ferrutx, es Puig de s'Aucadena, etc.

En el camp de l'antroponímia, predominen els noms corresponents a l'ús i la tradició mallorquina de finals del segle XIX i principis del XX: Bernat, Antoni, Miquel, Joan, Catalina, Maria, Margalida..., també fa ús de nombrosos malnoms: Arrabassapins, Bevim, Cameta-curta, Bigalot, Pejulí, etc.⁵⁵

Els resultats del conreu de l'onomàstica d'Alcover i de la importància que tenia per a ell, són a les nostres mans, a l'obra magna d'Alcover, el gran Diccionari. És en aquesta obra on Alcover excel·leix i trobam, entre milers d'altres exemples, topònims com:

⁵¹ Alcover, A. M.: N'Arnau, p. 55-56.

⁵² Alcover, A. M.: Contarelles. Palma. Ed. Moll, 1982. Vol. II, p. 79.

⁵³ Alcover, A. M.: Vida abreviada de Santa Catalina Tomassa, Ciutat de Mallorca, Estampa de Mn. Alcover, 1930.

⁵⁴ Ibídem, p. VIII.

⁵⁵ Vegeu Jasso, Vicenç i Torrens, Catalina: L'entorn natural i el medi cultural a les rondalles mallorquines. Palma, Editorial Moll, 1998.

MANACOR topon.

Ciutat de 20.000 habitants situada en el pla de Mallorca, a la part oriental de l'illa.

Fon.: mənəkə́ (mall.).

Etim.: desconeguda. Manacor apareix ja en la Crònica de Jaume I i en el Repartiment de Mallorca. L'escut heràldic de la ciutat consisteix en una mà que sosté un cor (interpretant Manacor com a man a cor); però tal interpretació és fantàstica i absurda.

URGELL

||1. Antic comtat català format als començaments de la Reconquesta, que s'estenia des d'Andorra cap al sud fins més avall de Balaguer, que des de l'any 1106 fou la seva capital. Carga de tàrtar d'Urgel, Leuda Coll. 1249. Comte de Barcelona e de Urgell, Muntaner Cròn., c. 292.

||2. Topon. Comarca natural anomenada més concretament Pla d'Urgell, situada entre les comarques del Segrià, la Noguera, el Pla de Lleida, les Garrigues, la Conca de Barberà i la Segarra.

||3. Llin. existent a Barc., Cornellà, Mataró, Igualada, Calafell, Bisbal del Penedès, L'Arboç, Agramunt, etc.

Loc.—a) Rebre més llenya que un ruc d'Urgell: rebre molts cops.—b) Esser com els ases d'Urgell, que en veure la càrrega ja suen: esser molt malfeiner.

Refr.—a) «De l'Urgell a la Segarra, una argelaga»: es diu de les noies que per casar-se van d'una a l'altra regió.—b) «Quan l'Urgell plora, la Segarra riu»: significa que quan és bona anyada en el pla, no ho és a la muntanya.

Fon.: urʒél(or.); urʒél(occ.).

Etim.: derivat, amb el sufix diminutiu -ell, del topònim Urtx, que és d'origen basc. En l'alta edat mitjana es troba el nom d'Urgell llatinitzat amb les formes Orgellis (a. 792), Orjello (a. 820), Orgello (a. 835): cfr. Guiter Phon. Top. 13.

I antropònims com:

GELABERT o GILABERT

1. ant. Nom propi d'home; cast. Gilberto. Lo noble En Gilabert de Cruylles, Muntaner Cròn., c. 87. Gelabert rey de França, Boades Feys 63.

||2. Llinatge molt estès en tot el nostre país. La forma Gelabert es troba principalment a Figueres, St. Feliu de G., Sarrià, Castellví de Rosanes, Barc., Tarr., Aramunt, Al., Dènia, Mall., Men., Eiv.; i la forma Gilabert predomina a Palamós, Agramunt, Artesa de S., Vinaròs, Pego, Beniarres, Benimarfull, Xàbia, Cocentaina, Pedreguer, Guardamar, etc.

Etim.: del nom propi germ. Gilabert o Gisilbert (cf. Förstemann Altd. Nb. i, 638, 651).

ALCOVER

1. Llinatge de Catalunya, València i les Balears. Apareix ja en el Repartiment de València (s. XIII) amb la forma Alcobeyr.

||2. Vila de l'Alt Camp de Tarragona.

Fon.: əlkubé, əlkuvé (or., Men.); alkoβér, alkovér (occ., val.); əlkové (Mall.).

Cult. pop. —Dites populars sobre els habitants d'Alcover: a) «A Alcover, tant s'estimen quedar mal com bé».—b) «D'Alcover, res de bo en ve; qui bo hi va, dolent el fan tornar».—c) «D'Alcover, res de bo en ve; i si alguna cosa bona hi va, no la deixen tornar».—d) «Gent d'Alcover | sempre fan coses; | fan el Roser | quan no hi ha roses» (ap. Serra Notes geogr. Folkl.).

Etim.: d'una forma mossaràbiga *al-qubbáyṛ, 'el pesador', composta de l'aràb. Qubba, 'balança o romana' («statera» ap. Martí Voc.) i el suf. llat. -ariu.

El buidatge i l'estudi de l'onomàstica al Diccionari Català-Valencià-Balear d'Alcover suposaria una feina immensa, però constituiria una aportació interessantíssima a l'estudi de l'onomàstica catalana.

Què considera Antoni M. Alcover sobre l'onomàstica

Per Alcover, l'onomàstica era una part imprescindible del lèxic català. Home de fortes conviccions com era, defensava el que considerava just i necessari amb totes les seves forces, i aquest és, entre d'altres, el cas de l'onomàstica. Per això, al llarg de tota la seva vida activa com a filòleg es dedicà, adesiara, al conreu de l'onomàstica i, a més a més, en fomentà l'estudi entre els seus col·laboradors. Alcover es refereix en nombroses ocasions al fet que l'estudi de l'onomàstica és important. Que hagi d'insistir en el tema és un indicatiu que ell devia considerar que no es tenia tant en compte com tocava i que, d'alguna manera, havia de justificar la importància de l'estudi onomàstic i potenciar-ne la recerca.

La pretensió d'Alcover era total: volia arregar tots els topònims i antropònims de tots els racons del domini lingüístic català, perquè, per ell, eren una part constitutiva imprescindible per al Diccionari. No hauria estat complet, segons el seu criteri, si no els hi hagués inclòs.

Per al filòleg, les troballes onomàstiques tenien una sèrie de valors afegits: el de provar la unitat de la llengua, un dels temes més freqüents que no es cansà d'argumentar al llarg de tota la vida; i també el valor de contenir la història del nostre poble. Alcover destacava les vinculacions profundes entre història i llengua, i l'onomàstica era un dels puntals del seu argumentari.

Antoni M. Alcover entén l'onomàstica com una branca científica profundament identitària, perquè prova les característiques, l'origen i la història del nostre poble. Es tracta d'un element de posada en comú, unificador del conjunt del poble català en el seu sentit més ampli. En realitat, en moltes ocasions, l'objectiu de les seves investigacions onomàstiques, com és el cas del Sermó de la Conquesta de Mallorca, és demostrar que la major part dels llinatges mallorquins «son noms de llochs, viles o comarques de Catalunya, lo qual indica la procedència catalana de la gran part de la població mallorquina». El que pretén Alcover és demostrar, amb serioses proves onomàstiques, la catalanitat de Mallorca.

Per constatar la importància de l'estudi onomàstic en la trajectòria filològica d'Alcover ens remetrem a unes paraules de Francesc de Borja Moll, que afirma:

Què representa Mossèn Alcover en el terreny de l'Onomàstica catalana? És el pare dels estudis onomàstics de conjunt, i el creador i coordinador del primer equip organitzat en el nostre país per a realitzar tals estudis, tal com ho és també en les altres branques de lingüística i filologia. Pel seu impuls, aquests estudis han superat l'isolament de les accions desconnectades, que han deixat d'esser merament individuals i es manifesten en plena maduresa en les activitats d'aquesta «Societat d'Onomàstica».⁵⁶

On Alcover deixà més presència de l'onomàstica és a la seva obra magna, el Diccionari Català-Valencià-Balear, la prova més clara i irrefutable de la consideració que dedicava a aquesta disciplina i del seu interès per posar-la al mateix nivell de les més altes ciències filològiques.

Probablement, la millor i definitiva conclusió són les paraules mateixes d'Antoni M. Alcover en el que podríem considerar el seu text de tesi en relació amb l'onomàstica. Es tracta d'una aportació breu que féu al BDLC l'any 1904. El títol que consta al Sumari és Escitació a treballar sobre la Toponímia, però el de l'article apareix així: Srs. Col·laboradors, la Toponímia.

Diferents vegades hem insistit en l'importància grossa d'aquesta branca de la filologia per l'Obra del Diccionari. Dins la conferència que donàrem dia 22 de gener a n-el Centre Excursionista de Catalunya y dins l'article ¿Quina llengua parlaven els Ibers? férem detingudes consideracions sobre dita importància, que, gràcies a Deu, han trobat eco a Catalunya y a Mallorca, com ho demostren els Bolletins darrers, aont consten els noms dels col·laboradors que's son encarregats de replegar la toponímia o toponomàstica de diferents comarques.

Ara lo que hi ha, qu'encara son massa pocs els qui han respost a la nostra veu. S'es mester que hi responguen col·laboradors de tots els territoris de llengua catalana y que tots hi treballin de bon de veres, si's vol que la replega de dits noms doni tot el resultat que pot donar. Sense la replega completa de la nostra toponímia no serà complet el nostre Diccionari ni pot ferse l'estudi definitiu dels antecedents y orígens de la nostra llengua ni fins y tot la seua història.

¿Que son aqueys noms de lloch més qu'altres tantes de fites que dexaren escampades por tots els endrets de la nostra terra els diferents pobles primitius que hi habitaren y que tots hi dexaren qualque cosa y contribuiren més o menys a la formació y congriament de la nostra rassa? Sí, aqueys noms son rastres, son relíquies que'ns romanen dels temps primitius de l'avior, dels nostres antepassats.

Aqueys noms son de diferents èpoques, de diverses procedències, de variats dembles y d'oposades encarnadures. Molt hi tenen qu'endardellar y qu'aclarir l'història, l'etnografia y sobre tot la filologia. Precisament perque oferexen tant de camp a l'estudi d'aqueixes ciències y per la trascendència llur, per axò es indispensable replegarlos amb tot esment, amb una escrupulosíssima ecxactitut, tal qual el poble'ls-e pronuncia, dexant a la Comissió de filòlechs que's constituirà sobre axò, les feynes de

⁵⁶ Vegeu MOLL, Francesc de Borja: Aspectes marginals d'un home de combat. Barcelona, Abadia de Montserrat, 1983, p. 39.

desllatigar llur nèsia y etimologia.

Insistim en que's poria avensar molta de feyna, aprofitant els cadastres respectius que hi ha a totes les Cases Consistorials. Allà's troben casi tots aqueys noms. Amb aquesta basse, no seria difícil trobar els que hi manquen y rectificar els que hi ha, si hi està tramudats.

Hi ha que tenir en conte una cosa que simplifica molt la tasca, y es que no importa replegar tots els noms de lloch per lo que interessa a l'Obra del Diccionari. Tots aquells noms de lloch de significansa coneguda y usual, com La Caseta, Les Cases Noves, El Pou, El Pouet, La Punta, La Coma, etc., tots aquells noms que no'ns donen una paraula desconeguda o estranya o una forma gramatical no gayre usada, —no importa replegarlos. La qüestió es replegar tots aquells noms de lloch estranys, qu'un no veu tot d'una que volen dir o que no es bo de fer veurehu o que contenen formes gramaticals que criden l'atenció, —aquells noms que inclouen paraules desconegudes o anticuades, que constituïxen o poren constituir una part del tresor de la nostra llengua.

Quant un veu els estudis interessantíssims y a balquena que hi ha fets a França, Itàlia y especialment a Alemanya sobre'ls respectius noms de lloch (els alemanys no sols han estudiats els d'Alemanya, sinó de casi totes les altres nacions), un queda amb la cara que li cau de veure lo poquíssim que hi han treballat els espanyols, salves algunes honrosíssimes escepcions. Si'ns contentam just de llamentat y condemnar aquex enderrement nostre resultarem més culpables encara, perque, conexas el mal y tot, no feym res pràctich per posarhi remey. Assí lo que interessa es prendre una resolució formal: —¿L'estudi de la nostra toponímia està atrassadíssim? Donchs ja treballarhi cadascú segons la seua possibilitat! ¡A formar colles d'amichs per tot arreu, que, donantse les mans, repleguin aquells noms de la respectiva comarca!

Deu fassa que'ls nostres amichs s'en penetrin bé de tot axò y que prenguen una resolució y la posin en planta; una resolució qu'els honri a ells y fassa rica y plena l'Obra del Diccionari y enaltesca'l nom de Catalunya.⁵⁷

Bibliografia

- AAVV (1908): Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Barcelona, octubre de 1906, Barcelona, Estampa d'En Joaquim Horta.
- ADROVER, Sebastià (2005): Son afectíssim Antoni M. Alcover, prevere. Epistolari entre Mn. Alcover i Mn. Clar. Palma, Lleonard Muntaner, Editor.
- ALCOVER, Antoni M. (1902): Diccionari de la Llengua Catalana. Lletre de convit que a tots els amichs d'aquesta Llengua envia Mossen Antoni M. Alcover, Pre. Vicari general de Mallorca, Palma: Estampa de Ca'n Amengual y Muntaner.
- ALCOVER, Antoni M. i MOLL, Francesc de Borja (1980): Diccionari Català-Valencià-Balear, Palma: Editorial Moll.
- ALCOVER, A. M. (1982): Contarelles. Palma. Ed. Moll. Vol. I i II.
- ALCOVER, Antoni M. (1936-1972): Aplec de Rondaies Mallorquines d'En Jordi d'es Racó. Palma: Editorial Moll.
- ALCOVER, Antoni M. (2004): Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana (1901-1936), edició a cura de M. Pilar Perea. Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears.
- ALCOVER, Antoni M. (1930): Las fuentes históricas de la Reconquista de Mallorca. Palma: Escuela Tipográfica Provincial.
- ALCOVER, Antoni M. (2008): Epistolari d'Antoni M. Alcover (1880-1931) a cura de M. Pilar Perea, Palma, Conselleria d'Educació i Cultura i Editorial Moll.
- ALCOVER, Miquel (1929): El Conquistador y la isla de Mallorca. Dedicado al serenísimo infante Don Jaime de Borbon y de Battemberg en el septimo centenario de la gloriosa reconquista 1229-1929. Imprenta de Guasp.
- BIBILONI, Gabriel (1997): Llengua estàndard i variació lingüística. València, Edicions 3 i 4.
- BONNÍN, Joan (inèdit, datat de 1919): Història de Mallorca. Apuntes redactados por D. Antonio M^o Alcover, Pbro., para sexto en el Seminario de Mallorca.
- CAMPS i MERCADAL, Francesc i ALCOVER, Antoni M. (2011): Epistolari (1906-1926) a cura de M. Pilar Perea i Josefina Salord, Menorca, IME.
- FERRER I GIRONÈS, Francesc (1993): La persecució política de la llengua catalana. Barcelona: Edicions 62.
- FULLANA, Pere i DOLS, Nicolau (2013): Antoni Maria Alcover i la Seu de Mallorca, Publicacions Catedral de Mallorca, Palma.
- JANER MANILA, Gabriel (2005): Com una rondalla. Els treballs i la vida de Mossèn Alcover. Manacor: Fundació Publica Antoni M. Alcover i COFUC.
- JASSO, Vicenç i TORRENS, Catalina (1998): L'entorn natural i el medi cultural a les rondalles mallorquines.

⁵⁷ Alcover, A. M.: Bolletí del Diccionari de la Llengua catalana, juliol, agost i setembre, 1904 p. 136-137.

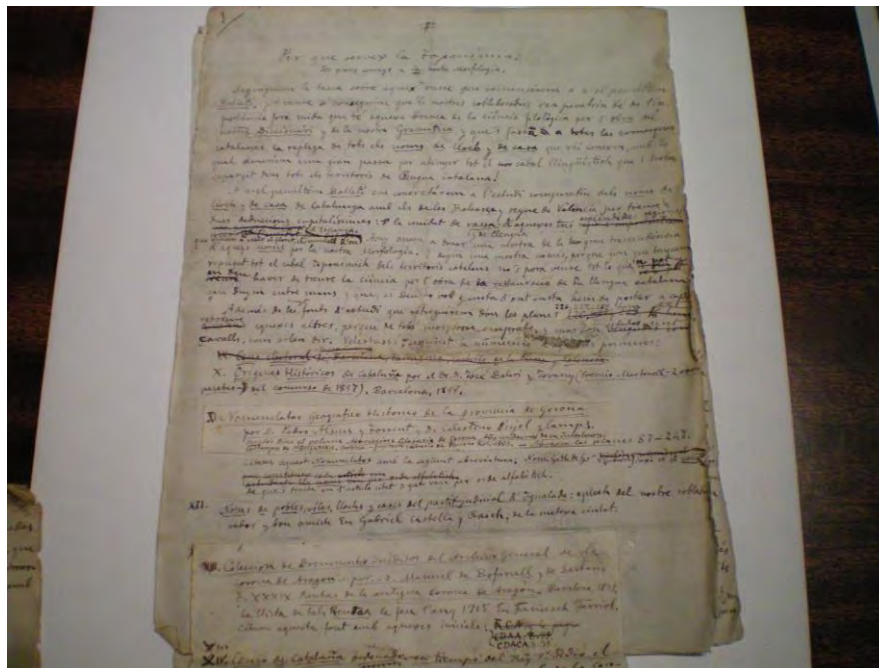
- Palma, Editorial Moll.
- LLULL MARTÍ, Antoni (1982): «Mossèn Alcover, apòstol de la llengua catalana i gran impulsor de la moderna onomàstica», dins «Passat, present i perspectives de futur dels estudis d'antroponímia a Mallorca», ponència presentada en el marc del VIII Col·loqui d'Onomàstica que se celebrà al monestir de la Real.
- LLULL MARTÍ, Antoni (2001): Bruixat per la llengua (Mossèn Antoni M. Alcover). Palma: Sa Nostra, Caixa de Balears.
- MARCH NOGUERA, Joan (2001): Mossèn Alcover i el món de la ciència. La creació del llenguatge científic català modern. Palma: Lleonard Muntaner, Editor.
- MASSOT i MUNTANER, Josep (1977): Església i societat a la Mallorca del segle XX. Barcelona: Ed. Curial.
- MATAMALAS, M. Antònia (2010): «Antoni M. Alcover, l'arquitecte», a El patrimoni cultural de Manacor. Jornades d'Estudis Locals de Manacor, vol. V. Manacor: Ajuntament de Manacor.
- MOLL, Francesc de Borja (1981): Un home de combat. Mossèn Alcover. Palma: Editorial Moll.
- MOLL, Francesc de Borja (1983): Aspectes marginals d'un home de combat (Mossèn Antoni M. Alcover). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- PEREA, M. Pilar (2005): Antoni M. Alcover dialectòleg, gramàtic i polemista. Barcelona: Fundació Germà Colón i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- PEREA, M. Pilar (2007): Tomàs Forteza i Antoni M. Alcover. Història d'una amistat. Palma: Editorial Moll, Els Treballs i els Dies; 52.
- PEREA, M. Pilar (2011): El Diccionari català-valencià-balear i les seves fonts bibliogràfiques, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- PIFERRER, Pablo i QUADRADO, José M. (2004, edició gairebé facsímil de l'obra homònima publicada l'any 1888): España sus monumentos y artes – su naturaleza é historia. Islas Baleares. Barcelona: El Far de Crestes, SL.
- PONS i PONS, Damià (1998): Ideologia i cultura a la Mallorca d'entre els dos segles (1886-1905). Palma: Lleonard Muntaner, Editor.
- RIQUER, Martí de (1984): Història de la literatura catalana. Vol. I. Barcelona: Ed. Ariel.
- VALRIU, Caterina (2003): «El cicle llegendari del rei En Jaume I: La conquesta de Mallorca» a Actes del Congrés Internacional Antoni M. Alcover, Palma-Barcelona: Universitat de les Illes Balears - Càtedra Alcover-Moll-Villangómez - Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- VIDAL PIZÀ, Tomeu (2004): Una vida d'Era i no era. Mossèn Alcover. Barcelona: Fundació Casa Museu Llorenç Villalonga i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

APÈNDIX DOCUMENTAL

La figura polifacètica d'Antoni M. Alcover i el tractament de l'onomàstica

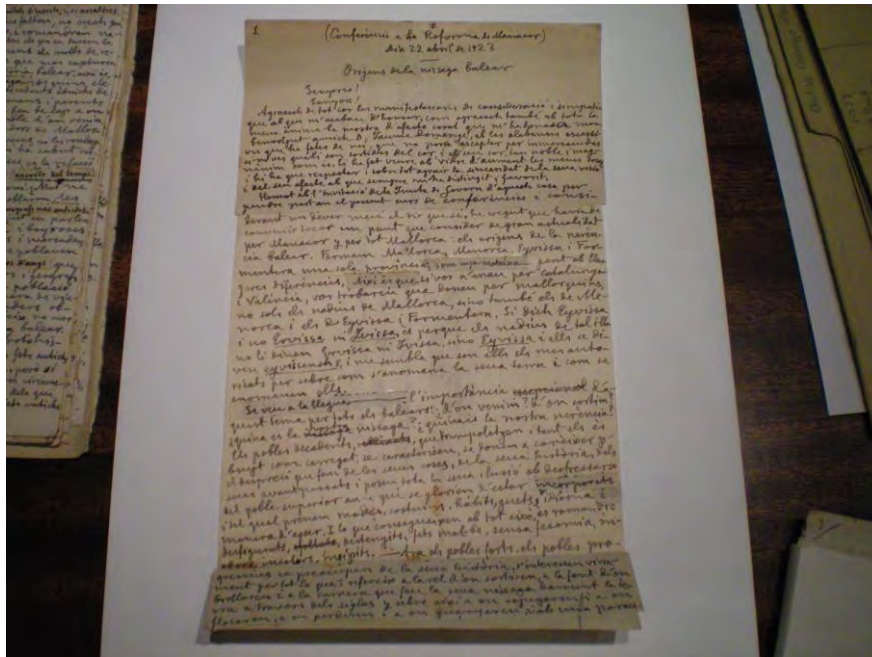
Antoni M. Alcover i el conreu de l'onomàstica

El Sermó de la Conquesta de Mallorca i l'apèndix d'onomàstica: la primera fita destacada en els estudis onomàstics d'Antoni M. Alcover

Les investigacions onomàstiques d'Antoni M. Alcover

Onomàstica al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana

Onomàstica al Diccionari Català-Valencià-Balear

